

הולדתה של מוכוונות-הפנים

האם האופי הוא עניין אישי לגמרי, או שהתרכות הסוככת מעצבת אותו? האם המקום והתקופה שאתם חיים בהם משפיעים על תכונותיכם, על סוג האדם שאתם – רגועים או חמי מזג, אמיצים או פחדנים, כריזמטיים או אפורים?

את השאלה הזו העלו שלושה סוציולוגים יהודים-אמריקנים דגולים, דיוויד רייזמן, נייתן גלייזר ורעואל דני, ואת ממצאיהם העלו בספרם הקלאסי משנת 1950 "הקהל הבודד"¹. הם טענו כי סוגים שונים של נסיבות היסטוריות יוצרים סוגים שונים של אנשים. בחברות עם שיעור ילודה גבוה ותוחלת חיים נמוכה נוטים אנשים לפתח תכונות אופי שונות מאלו המתפתחות בחברות העומדות על סף צמיחה מהירה – ושונות מאלו המתפתחות בחברות דועכות. כמובן, לא כל האנשים בחברה מסוג מסוים דומים זה לזה באופיים, ובכל זאת אפשר לדבר על קווי אופי אופייניים לאוכלוסייה שלמה, לתרבות שלמה.

חברות בעלות שיעורי ילודה גבוהים ותוחלת חיים נמוכה, כגון החברות הפיאודליות באירופה בימי הביניים, נוטות להצמיח אנשים מוכוונת-מסורת: אנשים שעושים מה שהם עושים כי "כך היה תמיד". בחברות אלו, שרבות מהן היררכיות עד מאוד,

שיג ושיח – הרב יונתן זקס

המאבק העיקרי הוא להישאר בחיים. הסדר נשמר באמצעות ההקפדה שאנשים ייצמדו לכללים ולתפקידים. מי שנכשל בכך נידון לבושה.

חברות שעל סף צמיחה – חברות בשינוי, כגון אירופה בתקופות הרנסנס והרפורמציה – מייצרות טיפוסים מוכוונת-פנים. התרכות נמצאת במצב של תמורה. הניעות (מוביליות) בחברה גבוהה. האוויר רוחש המצאות וגילויים. מתוך כך, הבריות נדרשות בלי הרף להסתגל לאתגרים חדשים בלי לשכוח לאן הן הולכות ולמה, כלומר לצפות פני עתיד אך לשמור אמונים לעבר. חברות כאלו מקדישות תשומת לב רבה לחינוך. הצעירים מפנימים את ערכי הקבוצה, ובבגרותם הם משתמשים בערכים אלה ככלי ניווט. הם נושאים איתם את עולמם הפנימי הזה בכל אשר יעשו ובכל אשר ילכו. לכישלון בחברות אלו נלווית לא בושה אלא אשמה.

ולבסוף, החברות הנמצאות כבר מעבר לשיא הישגיהן ולפסגת צמיחתן, ועומדות על סף שקיעה. תוחלת החיים גבוהה. שיעור הילודה בצניחה. השפע חוגג. המחסור הוא רק זיכרון ישן. נטל הטיפול בילדים, בקשישים ובנצרכים עבר ברובו הגדול לרשויות. פחת הצורך בטיפוסים מוכוונת-הפנים של העבר, הנחושים, הממוקדים, מלאי המוטיבציה. האתגר העיקרי אינו להתנהל בסביבה החומרית, אלא להסתדר עם אחרים ולזכות באישורם. במצב זה צומח טיפוס-האופי השלישי: האדם מוכוונת-אחר. אנשים מסוג זה מושפעים מבני גילם ומאמצעי התקשורת יותר מכפי שהם מושפעים מהוריהם. המצפן בדרכי החיים אינו המסורת, וגם לא המצפון החברתי המופנם בפרט, אלא התרבות בת-הזמן. כמיהתם הגדולה של אנשים מוכוונת-אחר איננה להיות

מוערכים, אלא להיות נאהבים. ואם אין הם מצליחים בכך, הם מרגישים לא בושה ולא אשמה אלא חרדה.

נשמע עכשווי – אבל כבר אז, ב-1950, סברו רייזמן ועמיתיו שטיפוס שלישי זה מסתמן כטיפוס האמריקני החדש. בזמננו, הודות להתפשטות המדיה החברתית ולהתמוטטות מבני הסמכות, העמיקה השתררותו של הטיפוס הזה על המערב כולו. עידננו הוא עידן פרופיל הפייסבוק – סמלה המובהק של מוכוונות-האחר.

האם חברה כזו היא בת-קיימא? שאלה טובה. על כל פנים, מחקרם המעמיק של השלושה מאיר לנו ממד מאלף בפסוק שבפתח פרשתנו, הפסוק שחולל את עם ישראל – "וַיֹּאמֶר ה' אֶל אַבְרָם: לֶךְ לְךָ מֵאֶרֶץ וּמְמֹלֶתְךָ וּמִבֵּית אָבִיךָ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָרְצָךְ" (בראשית יב, א). אברם נצטווה לעזוב מאחור את מקורות מוכוונות-המסורת ("בית אביך") ומוכוונות-האחר ("ארצך", "מולדתך"). אברם נועד להיות אביו של עם מוכוון-פנים.

כל חייו של אברהם הם הישמעות לקול פנימי, קולו של אלוהים. אברהם לא פעל כפי שפעל מפני שכך נהגו אבותיו תמיד, וגם לא מפני שכך היה מקובל על בני זמנו. היה לו האומץ לעזוב את דרך אבותיו וגם לפנות עורף לטרנד העכשווי. "כל העולם כולו מעבר אחד, והוא מעבר אחד"². ה' בחר בו, כפי שנקרא בפרשת השבוע הבא, "לְמַעַן אֲשֶׁר יֵצֵא אֶת בְּנֵי וְאֵת בֵּיתוֹ אַחֲרָיו וְשָׁמְרוּ דְרָךְ ה' לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט" (בראשית יח, יט) – וכך יישאו איתם את הקול הפנימי הזה בכל אשר ילכו. המוסר של אברהם ובניו וביתו אחריו היה מוסר של צדק-ואשמה, לא של כבוד-ובושה ולא של קונפורמיות-וחרדה. מכאן מרכזיותו

של החינוך ביהדות, שכן עם ישראל נקרא לרבות בערכיו גם כאשר הוא מיעוט בתוך תרבות בעלת ערכים הפוכים.

זה היסוד לנחישותם המופלאה של היהודים לאורך הדורות, וזה סוד הישרדותם בעידנים של תמורה, של חוסר ביטחון וגם של אסונות לאומיים. מי שברחו ובלבבו חקוקים ערכים לבלי הימחות יכול לעמוד איתן אל מול הרוב ולשמור על זהותו גם בשעה שכל היתר מאבדים את ערכיהם שלהם. קול פנימי זה הוא אשר הנחה את האבות והאימהות לאורך ספר בראשית – זמן רב לפני שהיו לעם, זמן רב לפני ניסי ספר שמות שהתחוללו לעיני המונים.

הזהות היהודית הינה הקול הפנימי הזה, הנלמד בשנות הילדות ומתחזק בלימוד הנמשך כל החיים ומתהדהד יום יום בתפילות ובעבודת ה'. קול זה הוא הנוטע בחיינו את חוש הכיוון. הוא מקנה לנו את הבטחה שבידיעה כי היהדות שרדה יחידה מכל התרבויות והציוויליזציות שהקיפוה בימי קדם, שרק היא לא נשחקה בגלגלי ההיסטוריה. הוא הנוסך בנו כיום את העוז להתעלם מתפניות השווא ופיתוייו של העכשיו בלי למנוע מעצמנו את הטוב, היפה והמועיל המתחדשים בעולם.

אנשים מוכווני-פנים נוטים להיות חלוצים, לחקור את החדש ואת הלא-נודע גם מתוך שמירת אמונים לישן. תנו דעתכם, למשל, לעובדה שבשנת 2015 מנה המגזין 'טיים' את ירושלים, אחד המרכזים הדתיים העתיקים בעולם, עם חמשת מרכזי יזמות ההיי-טק העולמיים שצמיחתם היא המהירה ביותר. אנשים מוכווני-מסורת חיים בעבר. אנשים מוכווני-אחר מתבוססים בהווה. ואילו אנשים מוכווני-פנים נושאים את העבר אל ההווה, וכך יש להם די ביטחון עצמי לבנות את העתיד.

הולדתה של מוכוונות-הפנים

הרעיון משנה-החיים של מוכוונות-הפנים – האומץ להיות שונה – נולד במילים "לֵךְ לְךָ", שאפשר להבינן גם כ"לֵךְ אֲלֵיךְ": לך אחר הקול הפנימי שלך, כפי שעשו אלה שבאו לפניך, והמשך את הליכתם על ידי כך שתטעין בערכי נצח את העולם המשתנה בלי הרף.

David Reisman, Nathan Glazer and Reuel Denney, *The Lonely Crowd: A Study of the Changing American Character*, Yale University Press: 1950, *Studies in National*

Policy #3

2 בראשית רבה מב, ח.